

УДК 37.018(73)

БІДЮК Наталя Михайлівна
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету
e-mail: biduk_nm@rambler.ru

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ США

***Анотація.** У статті розглянути соціальні і педагогічні засади виховання толерантності в учнів загальноосвітніх шкіл США. Визначено чинники, що впливають на виховання толерантності в учнівської молоді. Наголошено на ефективність виховання толерантної особистості учня впливає толерантне освітнє середовище, яке забезпечує атмосферу ненасильства, безпечної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, демократичний стиль педагогічного управління, психолого-педагогічну підтримку та врахування позитивного досвіду учнів на основі довіри, поваги, терпіння, толерантного ставлення.*

***Ключові слова:** толерантність, виховання, толерантне освітнє середовище, учні, педагогічна взаємодія, соціально-педагогічні засади, досвід США.*

Постановка проблеми. Реалії сьогодення потребують толерантних комунікацій і толерантного ставлення один до одного, а відтак актуалізують необхідність здійснення компетентного педагогічного впливу на процес виховання толерантної особистості, формування високого рівня її загальної культури, гуманістичних цінностей, моральних якостей. З огляду на психолого-педагогічну характеристику сучасних учнів професійна діяльність учителя передбачає створення умов для конструктивної взаємодії і порозуміння з усіма учасниками педагогічного процесу; надання учням можливостей вибору поведінкових альтернатив; забезпечення розвитку їх творчого потенціалу, ініціативності, відповідальності та особистісного самоствердження; сприяння успішній соціалізації молодого покоління.

У цьому контексті значний інтерес становить вивчення прогресивних ідей зарубіжного досвіду, зокрема США, де на фоні зміни ціннісних установок суспільства накопичено цінний досвід виховання толерантності в учнівської молоді. Історично притаманний американцям принцип індивідуалізму в сучасних умовах отримав новий зміст – соціалізацію. Національні особливості, які укорінені в культурі США і знайшли своє вираження в таких рисах як активність, підприємливість, діловитість тощо, підкріпились новими якостями: усвідомленням необхідності взаємовигідного співробітництва, прагненням до партнерства, толерантністю. Вивчення, аналіз, осмислення й запровадження на вітчизняних теренах передових ідей педагогічної освіти США є важливим джерелом розвитку і модернізації цієї галузі в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука розглядає проблему толерантності в онтогенезі у філософському, психологічному, педагогічному та соціокультурному контекстах. Різні аспекти проблеми виховання гуманістичних цінностей, осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для виховання особистості, а також демократичні підходи до організації навчально-виховного процесу знайшли висвітлення у дослідженнях вітчизняних (О. Волошина, Е. Галицьких, О. Грива, В. Жуковський, М. Красовицький, О. Орловська, Ю. Тодорцева та ін.) та американських (Д. Ваггонер, С. Еллам, С. Ліндхолм, Дж. Холл та ін.) учених. Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить про необхідність подальшого вивчення проблем виховання толерантності учнів сучасної школи, оскільки окремі її аспекти залишаються висвітленими не повною мірою, зокрема у контексті зарубіжного досвіду.

Метою статті є виявлення особливостей навчально-виховного процесу формування толерантної особистості учня в педагогічному досвіді США.

Виклад основного матеріалу. Упродовж багатьох років США залишається багатоетнічною країною. Різномітний склад населення об'єднався навколо

англосаксонського протестантського ядра, культура якого домінує і в наш час. Крім євро-американців, населення США складається з великої кількості етнічних меншин зі специфічними культурами, мовою, віруваннями, традиціями тощо. Серед етнічних груп найчисленнішими є афроамериканці (30 млн осіб), латиноамериканці (20 млн осіб), азіатоамериканці (4 млн осіб) і корінний народ Америки – індіанці (2 млн осіб). Більшість мігрантів останніх років прибувають з неєвропейських, неангломовних країн [1]. До 2026 року, згідно з демографічними прогнозами, представники етнічних меншин становитимуть більшість населення – близько 70% [2, с. 6].

В умовах полікультурного розвитку американського суспільства, стрімких демографічних змін в етнічному складі населення, розриву між матеріальним рівнем жителів приміських зон та центральних територій, посилення релігійної нетерпимості, дискримінації, конфліктів, збільшення кількості неповних сімей, все більшого значення набувають цінності, які необхідні для загального виживання і вільного розвитку: етика і стратегія ненасильства, терпимість до цінностей, культур різних народів, діалог та взаєморозуміння, толерантність, пошук взаємних компромісів тощо. У цьому контексті толерантність розглядаємо як поліаспектне утворення, яке, з одного боку, детерміноване суспільством і належить до соціальних цінностей, а з другого – є важливим елементом внутрішньої структури особистості, формування якої відбувається в умовах толерантного освітнього середовища.

Наприкінці ХХ століття у США було проведено дослідження, що ставило за мету вивчення толерантності американського суспільства. У науковій праці «Америка розколюється?» професори С. Ліндхолм і Дж. Холл узагальнили результати цього дослідження, зокрема: по-перше, толерантність найсильніше виявляється в американців у віці 30–49 років і різко знижується, як у більш молодших, так і у людей старших 50-ти років; по-друге, існує пряма залежність між освітою і толерантністю: чим вища освіта, тим більший ступінь толерантності; по-третє, опитані виявили високу ступінь власної толерантності, маючи сумнів щодо наявності толерантності у представників їхньої соціальної групи [3]. Ці дані засвідчують, що американці відчують особисту стурбованість відносно толерантності свого суспільства. З урахуванням вищезазначеного в США суттєво підвищується соціальний запит на виховання толерантності в учнівської молоді.

За результатами опрацювання законодавчих документів «Цілі 2000: досягнення національних цілей освіти» (1991), «Освіта світового класу» (1993), «Акт про освіту Америки» (1996), «Закон про початкову та середню Освіту» (1998) та його нова редакція, відома під назвою «Жодної відстаючої дитини» (2002) визначено загальну стратегію організації навчально-виховного процесу в американській школі, яка відображає основні соціальні цінності суспільства, орієнтуючись на розвиток індивідуальних здібностей учнів та створення толерантного освітнього середовища. Толерантне освітнє середовище забезпечує атмосферу ненасильства, безпечної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, демократичний стиль педагогічного управління, психолого-педагогічну підтримку та врахування позитивного досвіду учнів на основі довіри, поваги, терпіння, толерантного ставлення, а також сприяє ефективності та успішності навчання і виховання толерантної особистості.

З огляду на вищезазначене, вважаємо за необхідне розглянути соціальні і педагогічні засади виховання толерантності в учнів загальноосвітніх шкіл США.

Наприкінці ХХ століття американське суспільство пережило перехід від індустріальної фази до науково-технічної, що докорінно змінило повсякденний побут людей та вплинуло на їхнє соціальне та духовне життя. Незважаючи на зміни соціально-економічного середовища США, американська сім'я залишається основним із соціальних інститутів (церква, спільнота, школа, вулиця тощо), що впливають на розвиток та виховання особистості учня, оскільки саме в сім'ї відбувається перше набуття досвіду. Американський журнал «Parents» провів дослідження щодо виховної функції сучасної американської сім'ї. На запитання, які цінності є найважливішими для прищеплення дітям, на четверте місце респонденти поставили толерантність, 82% опитаних заявили, що це одна з найважливіших цінностей. На їх думку, компроміс, толерантність і

розуміння допоможуть пройти великий шлях до розвитку американської нації зі своєю системою цінностей [4, с. 320–321].

Водночас у соціальній структурі сім'ї відбулися глибокі зміни, що стали характерними для всіх етнічних груп, проте сімей окремих національних меншин вони торкнулися більшою мірою. Кількість учнів, які мають повноцінну сім'ю, зменшилася за останні 20 років з 85% до 71%. Що стосується повних сімей темношкірого населення США, то їх кількість скоротилася з 59% до 36%. Для іспанських сімей ці показники становлять 78% і 65% відповідно. Дві третини білошкірих американських дітей чи дітей іспанського походження мають обох батьків, і лише одна третина темношкірих американців живе в таких сім'ях [5, с. 63–64]. Несприятливі стосунки в сім'ї стають першопричиною зростання злочинності серед учнів. Природний процес соціалізації учнів порушився, про що свідчать поширення проявів насильства, жорстокості, злочинності, вандалізму та статевої розбещеності в останні роки у США. Антигуманізм, жорстокість та бездуховність життя штовхають чимало підлітків до самогубства, яке за кількістю жертв у США посідає друге місце після дорожніх пригод [6, с. 304].

Початок XXI століття у США позначився розривом у соціально-матеріальному рівні жителів багатих приміських районів, які належать до середнього і вищого класу, і жителів «внутрішніх» міст, що створило атмосферу високої соціальної напруженості, зумовило зростання злочинності, насильства, посилення конфліктів, особливо серед учнівської молоді. Бідність стала результатом низького рівня освіченості сім'ї, її розпаду, поширення безробіття, алкоголізму, наркоманії й високої оплати за житло. За даними служби Геллапа, наркоманія серед учнів старшої школи стала головною проблемою американського суспільства.

Водночас із загостренням глобальних проблем людства у США зростає розуміння, що виживання людського роду пов'язане з принципами гуманізму у суспільстві. Широке розуміння пріоритетності принципу гуманізму у розвитку американського суспільства визначило основний напрям реформи шкільної освіти – її гуманізацію. Посилилось значення гуманітарних аспектів змісту освіти. У зв'язку з цим виникла необхідність розширення матеріалу про історію, культуру, традиції інших народів у курсах літератури, історії, географії. Особливий акцент робився на таких питаннях, як взаємозв'язок людини та результатів її діяльності, мирне врегулювання конфліктів на різних рівнях, розуміння людиною відповідальності за свої дії. Гуманізація стосунків, прагнення створити атмосферу співпраці та взаєморозуміння стали новим виховним елементом у житті американської школи, який згодом, у результаті розвитку, став органічною частиною нового педагогічного напрямку. Головне у гуманістичній перебудові школи – створити умови для пізнання учнем самого себе, виховати повагу до інших людей та вміння співпрацювати з ними. У навчальні плани включені курси «Людина», «Мотиви поведінки людини», «Причини та попередження неправильної поведінки» тощо, що дають учням знання про найскладніший об'єкт – людину. Консультанти і психологи проводять індивідуальну роботу з учнями, які мали життєві труднощі і проблеми з поведінкою. Одночасно школа намагається створити максимально сприятливі умови для самореалізації особистості у різних сферах – створити толерантне освітнє середовище.

Усе більшу популярність отримує виховання, основане на співпраці, партнерстві. У таких умовах учень є рівноправним учасником педагогічного процесу, виникають довірливі стосунки між учнями і дорослими, реалізуються колективні педагогічні форми і методи, здійснюється сумісна діяльність учнів, вчителів і батьків, народжується атмосфера радості і творчості. Прикладом такого виховання є навчальні заклади Бостона і Рідінга під назвою «Справедливі громади». Їм вдалося створити емоційно-комфортні умови; дотримуватися справедливої, гуманної поведінки; демократизувати взаємостосунки «учитель–учень», «учитель–учитель», «учень–учень»; мирно вирішувати конфліктні ситуації; виховувати за допомогою самоуправління (шкільні і класні асамблеї) у процесі суспільно-корисної діяльності, враховуючи власні традиції шкільного життя; толерантно ставитися до кожного, незалежно від його культурно-етнічного походження. Майже в кожній школі США працюють спеціалісти-психологи, шкільні консультанти служби «Гайденс».

Вони підтримують учнів у випадку, якщо ті зустрічаються з насильством, морально-етичними проблемами. У США отримала розповсюдження так звана «поведінкова методика виховання», що передбачає вільну ігрову атмосферу, співробітництво вчителів та учнів.

З кінця XX століття в американській педагогіці почала набирати силу тенденція до полікультурного виховання, яке базується на тому, що кожна людина духовно і морально розвивається шляхом, притаманним її етнічній, національній культурі, але для збагачення, зміцнення єдності і взаєморозуміння між людьми у світі важливо поважати культурні відмінності кожної особистості, кожного народу. Представники полікультурного виховання вважають, що воно сприятиме вихованню толерантності, поваги до етнопсихологічних відмінностей і менталітету інших людей, терпимості до інакомислення, поваги до інших культур, традицій, вірувань, усвідомленню учнями цінностей світової культури та місця своєї культури серед інтелектуальних надбань людства [7, с. 89].

На думку багатьох американських педагогів (Д. Брукс, Дж. Грінстайн, Д. Елкінд та інші), у США починають розплачуватися за жорсткий курс у вихованні своїх дітей, яких кваплять стати дорослими. Американське суспільство саме безжалісно перетворює підлітків у незрілих дорослих, які самостійно повинні розібратися в усій різноманітності життя з його вимогами, нормами і цінностями. Суспільство нав'язує підростаючому поколінню обов'язки дорослих і чекає від них проявів дорослості, одночасно не надаючи їм відповідних прав і привілеїв, вимагаючи від них покірності. Звідси – відсутність самовизначення, втрата впевненості у собі, у своєму майбутньому. Американський педагог В. Кілпатрік, наголошуючи на кризі морально-етичного виховання в державних школах, відзначив, що учні «не можуть відрізнити добро від зла, і цей факт викликає тривогу» [7, с. 14.].

Американська школа стає осередком аморальних і навіть злочинних дій. Використання зброї при з'ясуванні стосунків між учнями старшої школи, озброєні напади на вчителів – нерідкісні явища для американської школи.

Центром професійного розвитку і обслуговування США Фі Дельта Каппа (The Phi Delta Kappa Center for Professional Development and Services) разом з інститутом Геллапа (Gallup Institute) було проведено XXVII щорічне соціологічне опитування, яке охопило 1311 дорослих американців віком від 18 років і старших. Його метою було визначити найважливіші проблеми, що стоять перед американською освітою. Таке опитування не могло дати конкретної відповіді на всі актуальні питання освіти, але воно вказувало педагогам на небезпечні тенденції в ній. За результатами цього опитування, «відсутність належної дисципліни» вважається найбільшою проблемою, з якою стикаються місцеві державні школи. 15% респондентів зазначають, що стан дисципліни і відсутність контролю за поведінкою учнів є головними проблемами у школі, а 9% вважають, що такими проблемами є бійки, насильство та свавілля банд у навчальних закладах. До інших проблем, зазначених в анкетах, відносяться рівень та якість запропонованої освіти (4%), переповнені школи (3%), недостатня повага до вчителів, адміністрації, учнів (3%), сімейні проблеми (3%). Жодна інша проблема не набрала більше 2%. А коли мова йшла про ідеали, втілення яких хотілося б бачити у наступних поколіннях, то 90% опитаних зійшлися на тому, що основними моральними цінностями, які повинні виховуватись у школі, є чесність, демократизм, толерантність, готовність позитивно ставитися до людей різних рас і національностей, увага до друзів і рідних, твердість духу і патріотизм [5, с. 34–42].

Життя в суспільстві має вчити учнів реалізовувати цінності, досягати своєї мети, вирішувати проблеми. Тому освіта повинна бути спрямована на забезпечення учнів знаннями та вміннями, необхідними для втілення соціально-орієнтованих цінностей у їх власну поведінку, а також для вчинення дій, які підтверджують, що політика і установки суспільства, якому вони належать, виражають ті ж цінності. І саме виховання толерантності стане відповіддю на усвідомлення проблем, породжених змінами у житті американського суспільства, оскільки вона забезпечує гармонійне поєднання всіх членів людського суспільства. Ефективність виховання толерантності як особистісної якості полягає не стільки в методично грамотному проведенні певних заходів, скільки в спеціальній системі

толерантної взаємодії учнів і вчителів. За таких умов роль учителя у навчально-виховному процесі полягає у консультуванні, фасилітації, створенні толерантного освітнього середовища, забезпеченні партнерської взаємодії, досягненні особливого авторитету толерантної особистості. Зауважимо, що толерантна взаємодія в толерантному освітньому середовищі здійснюється через співпрацю і діалог – види взаємодії, що забезпечують суб'єктам особистісне зростання. Співпраця дозволяє створити умови для спільної діяльності, проживання, рефлексії ситуацій (у тому числі і безпосередньо пов'язаних з толерантністю). При цьому учню необхідно організувати діяльність з партнером незалежно від його особливостей. У ситуації співробітництва діє об'єднавчий фактор – досягнення спільної мети. Відповідно до цього під час співпраці відбувається розподіл функцій, взаємообмін інформацією, встановлюються емоційні зв'язки, конструктивні взаємини, спільне регулювання проблемних ситуацій, рефлексія. Таким чином, учень вчиться співчуттю, емоційній саморегуляції, толерантності.

Діалог в освітньому середовищі навчає учня прийняття позиції партнера, поваги до його думки, відкриває перспективи для вільного та безпечного спілкування. При організації толерантного освітнього середовища діалог сприяє максимальному прояву самотності особистості за умови рівноправної позиції всіх суб'єктів, формування ціннісної сфери особистості та вільного пізнання ціннісної сфери іншого, розвитку «здатності до повноцінної самореалізації» [8; 9, с. 82–84]. Відзначимо, що толерантне освітнє середовище повинне орієнтуватися на вже наявний в учня досвід толерантної взаємодії зі світом. Водночас в учня може бути практика інтолерантних стосунків. З огляду на це, завдання вчителя – допомогти проаналізувати різні життєві ситуації та актуалізувати позитивний досвід, продемонструвавши переваги толерантної взаємодії. Не менш значущим компонентом толерантного освітнього середовища є психолого-педагогічний супровід учасників навчального процесу. У сучасній науці психолого-педагогічний супровід постає як діяльність професійних педагогів і психологів з надання превентивної та оперативної допомоги учням старшої школи у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним або психічним здоров'ям, міжособистісною комунікацією, з успішним просуванням у навчанні, з життєвою і професійною самоосвітою [7, с. 115]. Результатом психолого-педагогічної підтримки є повноцінний і вільний розвиток учня. Особливе значення психолого-педагогічна підтримка має у роботі з учнями, які стали об'єктами інтолерантності однолітків чи вчителів. Як показує практика, для таких учнів підтримка є засобом нормалізації відносин з оточенням, оскільки дозволяє включити учня у взаємодію із суб'єктами педагогічного процесу, демонструючи присутнім гідність її особи і формуючи впевненість у своїх силах в учня.

Втілення компонентів толерантного освітнього середовища на практиці залежить від стилю керівництва та педагогічного спілкування в навчальному закладі. Припускаємо, що в толерантному освітньому середовищі таким стилем керівництва є демократичний, який дозволяє гармонізувати відносини, вільно розвиватися і виявляти активність, ініціативу будь-якому члену колективу незалежно від його особливостей, підвищувати чутливість до будь-яких інтолерантних проявів у соціальному середовищі (у тому числі у мікросередовищі виховання учня) і формувати їхнє несхвалення. Створення та організація толерантного освітнього середовища ґрунтується на головних принципах гуманізації освіти: опори на позитивні сторони дитини, гуманізації середовища і взаємовідносин, захисту учня, діалогу в навчанні та вихованні, активності і свідомості, співтворчості та співпраці.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що подібне толерантне освітнє середовище не просто пропагує толерантність у шкільному просторі і «вводить» її в систему міжособистісних взаємин, а інтеріоризує цінність толерантності, наповнює особистісним змістом. У такому середовищі приймається право на індивідуальність, несхожість, відмінність від інших, забезпечується суб'єктна позиція учня. Будучи прийнятим і зрозумілим у толерантному освітньому просторі, а також активним його суб'єктом, учень вчиться проектувати толерантність на свої відносини з соціумом. Таким чином, через власну діяльність формується спрямованість і відпрацьовуються уміння з толерантної взаємодії.

Висновки. Таким чином мета виховання толерантності в учнівській молоді США полягає у формуванні толерантності як інтегративної якості особистості, що відображає активну моральну позицію і готовність до конструктивної взаємодії з людьми і групами людей незалежно від їх національної, соціальної, релігійної приналежності, поглядів, світогляду, стилю мислення і типу поведінки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні сучасних тенденцій розвитку педагогіки толерантності в США та виявленні особливостей підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності у молодших школярів та учнів професійних шкіл у США.

Список використаної літератури

1. Waggoner D. 1990 Census shows dramatic change in the foreign born population in the US / Dorothy Waggoner // NABE News. – 1993. – Vol. 16. – № 7. – P. 18–19.
2. Baruth L. Manning Multicultural Education / L. Baruth. – Needham, 1992. – 173 p.
3. Hall J. A. Is America breaking Apart? / J. A. Hall and Ch. Lindholm. – Paper, 2001. – 176 p.
4. Жуковський В. М. Морально-етичне виховання в історії американської школи / В. Жуковський. – Острог, 2002. – 425 с.
5. Elam S. M. The 27th Annual Phi Delta Kappa: Gallup Poll of the Public Attitudes toward the Public School / S. M. Elam, L. C. Rose. – 23rd Edition. – Guilford : Dushkin Publishing Group, 1996. – 187 p.
6. Croninger B. The social context of schooling what research and theory can tell us / B. Croninger // Intercultural Development Research Association Newsletter. – 1991. – Vol. 18. – № 5. – P. 10–14.
7. Красовицький М. Ю. На власні очі. Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки / М. Красовицький. – К. : Педагогічна думка, 1998. – 124 с.
8. Галицких Е. О. Диалог в образовании как способ становления толерантности : Учебно-методич. пособие / Е. Галицких. – М. : Академический проект, 2004. – 240 с.
9. Асташова Н. А. Проблема воспитания толерантности в системе образовательных учреждений / Н. Асташова // Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика) : сб. науч.-метод. статей; Московский психолого-педагогический институт. – Воронеж : НПО «Модэк», 2002. – С. 74–83.

References

1. Waggoner D. (1993) 1990 Census shows dramatic change in the foreign born population in the US / Dorothy Waggoner. *NABE News*. Vol. 16. № 7. 18–19.
2. Baruth L. (1992). *Manning Multicultural Education* / L. Baruth. Needham, 173.
3. Hall J. A. (2001) *Is America breaking Apart?* / J. A. Hall and Ch. Lindholm. Paper, 176.
4. Zhukovsky V. (2002) *Moral and ethical education in the history of American schools* / V. Zhukovsky. Ostrog, 425.
5. Elam S. M. (1996) *The 27th Annual Phi Delta Kappa: Gallup Poll of the Public Attitudes toward the Public School* / S. M. Elam, L. C. Rose. 23rd Edition. Guilford : Dushkin Publishing Group, 187.
6. Croninger B. (1991) *The social context of schooling what research and theory can tell us* / B. Croninger *Intercultural Development Research Association Newsletter*. Vol. 18. № 5. 10–14.
7. Krasovitsky M.U. (1998) *Firsthand. Problems of moral education of students in the theory and practice of domestic and American Education* / M. Krasovitsky. K: Teacher opinion, 124.
8. Galytskyh E.O (2004) *Dialogue in education as a way of formation of tolerance: Educational and Methodological. Manual*. M: Academic Project, 240.
9. Astashova N.A. (2002) *The problem of education of tolerance in the system of educational institutions. Tolerance and formation of tolerant relations (theory and practice): coll. scientific-method. articles; Moscow Psychological-Pedagogical Institute. Voronezh: NPO "MODEK", 74-83.*

BIDYUK Natalia Mykhaylivna, Doctor of Education, Professor, Khmelnytsky National university
e-mail: biduk_nm@rambler.ru

SOCIO-PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF TOLERANCE IN PUPILS UNITED STATES

Summary. *The article deals with the social and pedagogical bases of education of tolerance at pupils of secondary schools in the USA. The factors affecting the promotion of pupils' tolerance have been revealed. It is noted that the effectiveness of education tolerant personality affect pupils' tolerant educational environment, providing an atmosphere of non-violence, a safe subject-subject interaction, democratic style of teaching management, psycho-pedagogical support and consideration of the positive experience of the pupils based on trust, respect, patience, tolerance.*

The implementation components tolerant learning environment in practice depends on the leadership style of communication and teaching in schools. We assume that the tolerant educational environment this leadership style is democratic, that allows to harmonize relations develop freely and be active, initiative of any member of the team regardless of its features, increase sensitivity to any intolerantnyh manifestations in the social environment (including in the microenvironment education student) and to form their disapproval.

Creation and tolerant learning environment based on main principles of humanization of education, relying on the positive side of the child, humanization and environmental relations, protection of student dialogue in training and education, activity and consciousness, co-creation and collaboration.

In view of the above we believe that this tolerant learning environment is not just promoting tolerance in the school space and "introduced" her in interpersonal relationships, and interiorly tolerance value fills personal meaning. In such an environment is taken right to identity, otherness, unlike others, is provided subjective position of the pupil. Being taken for granted in tolerant and educational space, and its active subject, the student learns to design tolerance in its relations with society. Thus, through their activities formed orientation and tested the ability of tolerant interaction.

Key words: *tolerance, education, tolerant educational environment, pupils, pedagogical interaction, socio-pedagogical bases, the US experience.*

*Одержано редакцією 22.03.2016
Прийнято до публікації 25.03.2016*

УДК 378.14+004.45

МОРОХОВЕЦЬ Галина Юрївна

Вищий державний навчальний заклад
України "Українська медична стоматологічна
академія" (м. Полтава)
e-mail: polstom@mail.ru

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

***Анотація.** У статті розглядається питання ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі вищого медичного закладу освіти. Детально проаналізовані педагогічні умови, що сприяють активному формуванню інформаційно-комунікаційних компетенцій майбутніх лікарів.*

***Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, педагогічні умови, інформаційно-комунікаційні компетенції.*

Постановка проблеми. Основним джерелом на початкових етапах професіоналізації студента виступає навчальний процес, у якому він виступає активним суб'єктом учіння. Активність в учінні забезпечить майбутньому лікарю необхідні компетентність та компетенцію, професійно важливі якості та навички мислення, які й становлять психологічну особистісну структуру студента. Завданням навчального закладу при цьому є створення таких психолого-педагогічних умов, які забезпечать розвиток психологічних особистісних структур, ключових компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми педагогічних умов фахової підготовки спеціалістів присвятили свої роботи зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких чільне місце займають Л. Загребельна, О. Повідайчик, С. Шевченко, Л. Яковичка та інші.

Проте, аналіз літерних джерел показує недостатнє розв'язання проблеми формування у майбутніх лікарів інформаційно-комунікаційних компетенцій.

Метою дослідження є детальний опис педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційних компетенцій у майбутніх лікарів.

Виклад основних результатів. Метою фахової підготовки майбутніх лікарів є формування в них, крім професійних вмінь та навичок, ключових компетенцій, серед яких провідне місце займають інформаційно-комунікаційні. Серед ключових компетенцій, якими повинен оволодіти майбутній лікар, інформаційно-комунікаційна виступає як здатність студента орієнтуватися не тільки в інформаційному просторі взагалі, а ще й володіти та оперувати інформацією стосовно професійної діяльності і перспектив професійного